

УДК 341.232

Г.В. Барцось,

аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

СВОБОДА ТОРГІВЛІ ЧИ ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ СОТ ЩОДО ТОРГІВЛІ ТЮТЮНОВИМИ ВИРОБАМИ

Анотація. У статті аналізується співвідношення свободи торгівлі та охорони здоров'я, які неодноразово ставало камінням спотикання у практиці Світової організації торгівлі. Акцентується увага на справах по обмеженню торгівлі тютюном, що розглядає Орган врегулювання спорів СОТ. Вказані сучасні тенденції у законотворчій практиці держав щодо боротьби з тютюном.

Ключові слова: Рамкова конвенція із боротьби проти тютюну, Світова організація торгівлі, Орган врегулювання спорів СОТ.

Постановка проблеми. Співвідношення свободи торгівлі та охорони здоров'я неодноразово ставало камінням спотикання у практиці Світової організації торгівлі (далі — СОТ). Знайти грань між засобами охорони здоров'я населення та створення штучних бар'єрів світовій торгівлі залишається проблематичним та вимагає ретельного вивчення як міжнародними спеціалізованими організаціями, так і науковцями. Іншою передумовою звернення до даної теми є статистичні дані — приблизно один з кожних двох довгострокових курців помирає від своєї звички. Вживання тютюну є однією з основних причин серцево-судинних захворювань, а також 90 відсотків випадків раку легенів і 75 відсотків випадків хронічного бронхіту і емфіземи легенів обумовлені тютюнопалінням. Ще приблизно з 1950 року, більш ніж 70000 наукових досліджень довели, що куріння призводить до хвороби, інвалідності і смерті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Співвідношення свободи торгівлі та охорони здоров'я через призму практики СОТ щодо торгівлі тютюновими виробами майже не досліджувалася вітчизняними юристами-міжнародниками. Напрямок міжнародно-правового співробітництва по боротьбі з тютюном більш детально аналізувалося зарубіжними дослідниками. Питаннями співвідношення свободи торгівлі та охорони здоров'я через призму практики СОТ щодо торгівлі тютюновими виробами займалися Д. Вудворд, Б. Зімма, Дж. Ліберман, А.Скипальський, М. Спаркс, А. Тейлор, Н. Хендель (Н. Сажієнко), Г. Хорлик.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз практики СОТ щодо регулювання торгівлі тютюновими виробами.

Виклад основного матеріалу. СОТ співпрацює з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (далі — ВООЗ) з цілого ряду питань, пов'язаних з торгівлею і охороною здоров'я. Хоча немає

ніякої угоди між ВООЗ і СОТ, ВООЗ має статус спостерігача у комітетах та радах СОТ. Існує широке співробітництво між двома секретаріатами щодо забезпечення узгодженості політик щодо торгівлі і здоров'я, як на глобальному, так і на національному рівнях. Також під час переговорів по Рамковій конвенції із боротьби проти тютюну, ВООЗ створила Міжвідомчу групу із боротьби проти тютюну до якої в якості спостерігача увійшла СОТ.

Вперше дебати щодо охорони здоров'я і торгівлі тютюну почалися у 1980-х р. Уряд США розпочав серію дій, щоб відкрити свої ринки для тютюнових виробів з Таїланду і деяких інших азійських країн. У кожному разі виробництво тютюнових виробів і продаж перебували під контролем державних монополій. Уряд США уклав низку двосторонніх угод, які зняли акцизи з тютюнових виробів певних держав-виробників [15]. Таїланд вів заходи щодо обмеження імпорту тютюну, як частини комплексної політики із боротьби проти вживання його в державі. У відповідь США подали скаргу в Генеральну угоду з тарифів і торгівлі (ГАТТ), попередник СОТ, проти Таїланду. В результаті цього випадку Таїланд повинен був відмінити свою заборону на імпорт та знизити акциз на тютюн, тому що вони не можуть бути виправдані захистом охорони здоров'я до тих пір, поки були дозволені продажі вітчизняних сигарет. Але Таїланду було дозволено продовжувати заборону на рекламу, так як вона відносилася до всіх продуктів без дискримінації. Відповідно до рішення ГАТТ, тайський уряд скасував заборону на імпорт в 1990 р. [15]. Даний спір США проти Таїланду (Thailand-Cigarette Case) був першим щодо співвідношення охорони здоров'я та свободи торгівлі тютюном.

Дедалі більше держав здійснюють програми боротьби проти тютюну. На

додаток до зростання податків та інших цінових заходів, ці програми включають у себе політику про заборону або суворе обмеження реклами тютюнових виробів, поширення інформаційних кампаній в області громадської охорони здоров'я, обмеження продажу тютюнових виробів через торгові автомати, заборону куріння в громадських місцях і заохочення припиненню вживання тютюну. Залежно від того, як уряди регулюють торгівлю тютюном та тютюновими виробами, ряд правил СОТ можуть вступити в дію. Америко-тайський спір ілюструє актуальність ГАТТ, так як вона регламентує податки, заборону на імпорт пов'язану зі здоров'ям людини — винятки з правил ГАТТ.

Створення комплексної політики по боротьбі проти тютюну, яка лежить за межами національних кордонів, спонукало ВООЗ у 1996 р. запропонувати розробку Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну (РКБТ), яка була прийнята у 2003 р. Її метою є сприяння багатосторонньому співробітництву для вирішення транснаціональних стратегій по боротьбі проти тютюну, ефективність яких полягає у зниженні попиту на тютюн та підтверджується емпіричними даними. До них відносяться заходи щодо податів на тютюнові вироби і ціноутворення, обмеження на рекламу і просування, використання засобів масової інформації та контрреклами, дизайн попереджувальних етикеток і упаковки та ін. Позиція СОТ щодо РКБТ, що її положення не є за своєю суттю суперечливі праву СОТ, а «заходи по боротьбі з тютюном, не повинні служити засобом свавільної або невиправданої дискримінації в міжнародній торгівлі» та обмеження, передбачені РКБТ цілком можуть бути визначені як «необхідними» для охорони здоров'я відповідно до правил СОТ [15].

13 березня 2012 року Україна звернулася щодо консультацій з Австралією

у рамках процедури розгляду спорів у СОТ щодо деяких австралійських законів і правил, які накладають обмеження на товарні знаки та інші «прості вимоги» до упаковки на тютюнові вироби (спір DS434) [1]. У спорі йдеться про невідповідність Закону про упаковку тютюну 2011 р. та поправок до нього праву СОТ. У відповідності до Закону 2011 р. назва товарного знаку дозволяється лише в установленому форматі і шрифті на верхній стороні упаковки, в той час як фотографії і написи про шкоду куріння здоров'ю займають 75% передньої площі сигаретної упаковки і 90% - задньої. Також Актом про імплементацію закону про упаковку тютюну 2011 р. передбачено встановлення кримінальної відповідальності за виготовлення, постачання або упакування тютюнових виробів, що не відповідає «вимогам до продукції тютюну» [1].

Позиція України, що австралійський принцип «простої упаковки», порушує права власників торговельних марок і є несумісним з положеннями статей 1, 1.1, 2.1, 3.1, 15, 16, 20 і 27 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) 1994 р., статей 2.1 і 2.2 Угоди про технічні бар'єри в торгівлі 1994 р. і статтею III: 4 Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р. (ГАТТ-1994).

22 березня 2012 р. Гватемала запропоновано приєднатися до консультації, 23 березня 2012 р. — Норвегія і Уругвай, а 26 березня 2012 р. Бразилія, Канада, ЄС, Нова Зеландія і Нікарагуа звернулися з проханням приєднатися до консультації. Усі звернення підтримала Австралія і з відповідною заявою звернулася до Органу врегулювання спорів СОТ.

14 серпня 2012 р. Україна запропонувала створення групи, а Орган врегулювання спорів СОТ на своєму засіданні 31 серпня 2012 р. відклав створення

даної групи. Відповідна група була створена 28 вересня 2012 р. Спочатку Аргентина, Бразилія, Канада, Домініканська Республіка, Еквадор, ЄС, Гватемала, Гондурас, Індія, Індонезія, Японія, Корея, Нова Зеландія, Нікарагуа, Норвегія, Оман, Філіппіни, Сінгапур, Китайський Тайбей, Туреччина, США, Уругвай, Замбія і Зімбабве підтвердили свої права третіх осіб у спорі, згодом до них приєдналися Чилі, Китай, Куба, Єгипет, Нігерія, Малаві, Малайзія, Мексика, Молдова, Перу, Таїланд [1].

24 березня 2014 р. Україна звернулася до Генерального директора СОТ щодо створення групи, а 5 травня 2014 р. вона була утворена. 10 жовтня 2014 р. Голова групи поінформував Орган врегулювання спорів СОТ, що група планує підготувати свій остаточний звіт для сторін не пізніше першої половини 2016 р., відповідно до графіка затвердженого Групою експертів 17 червня 2014 р. на підставі проект розкладу, запропонованого сторонами [1].

У кінці листопада 2014 року Мінекономрозвитку України направило лист до Органу врегулювання спорів СОТ з проханням надати Австралією додаткові роз'яснення щодо: 1) положення закону не засновані на вимогах РКБТ ВООЗ, ні на директивах ЄС 2014/40; 2) немає ніяких наукових або технічних даних, щоб виправдати пропоновані положення в законопроекті, і молдавський парламент не розглядав альтернативних заходів [3].

28 травня 2015 р. Мінекономрозвитку України прийняло рішення припинити спір з Австралією щодо торговельних марок та уніфікованих вимог до пакування тютюнових виробів та направила до Органу врегулювання спорів СОТ вимогу про припинення роботи групи експертів, що розглядала даний спір на основі положення статті 12.12 Домовленості про правила і процедури врегулю-

вання суперечок 1994 р. [6]. У листі від 29 травня 2015 р. Австралія підтримала прохання України про зупинення провадження у справі на тій підставі, як зазначила Україна в своєму листі, «з метою пошуку взаємоприйняттого рішення» [1]. 2 червня 2015 р. група повідомила Орган врегулювання спорів СОТ про своє рішення від 29 травня 2015 р. задовольнити клопотання України і призупинити свою роботу.

Необхідно вказати, що з аналогічними заявами звернулися до Органу врегулювання спорів СОТ Куба (спір DS458) [7], Гондурас (спір DS435) [8], Індонезія (спір DS467) [9], Домініканська республіка (спір DS441) [10].

У справі Куба проти Австралії, Куба звернулася до Органу врегулювання спорів СОТ щодо порушення Австралією положень статей 3.1, 15.4, 16.1, 20, 22.2(b), 24.3 ТРІПС, статей 2.1 і 2.2 Угоди про технічні бар'єри в торгівлі і статей III: 4, IX ГАТТ-1994 [7]. 3 травня 2013 р. Куба клопотала про проведення консультацій з Австралією щодо деяких австралійських законів і нормативних актів, які нібито накладають обмеження на товарні знаки та інші вимоги, зокрема одноколірна-упаковка на тютюнові вироби. Куба заперечує щодо: Закон про упаковку тютюну 2011 р. з поправками до нього 2011 та 2012 рр., Закон № 148 від 2011 року про перешкоджання використання тютюнових виробів, і пов'язаних з ними цілей; Закон № 149 від 2011 року про внесення змін до Закону про товарні знаки 1995 р., і пов'язаних з ними цілей.

8 травня 2013 р. Канада і Нова Зеландія клопотали про приєднання до консультації, 13 травня 2013 р. з аналогічною заявою виступили Гондурас і Норвегія, 14 травня 2013 р. — Україна, 16 травня 2013 р. — ЄС, 17 травня 2013 р. — Бразилія, Домініканська Республіка, Гватемала, Нікарагуа і Уругвай.

Австралія повідомила Орган врегулювання спорів СОТ, що вона прийняла клопотання приєднатися до консультації Бразилії, Канади, Домініканської Республіки, ЄС, Гватемали, Гондурасу, Нової Зеландії, Нікарагуа, Норвегії, України та Уругваю. 4 квітня 2014 р. Куба запропонувала створити групу. На засіданні 25 квітня 2014 р. Орган врегулювання спорів СОТ заснував групу. Аргентина, Бразилія, Канада, Чилі, Китай, Домініканська Республіка, Європейський Союз, Гватемала, Гондурас, Індія, Японія, Корея, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Нікарагуа, Норвегія, Філіппіни, Росія, Сінгапур, Китайський Тайбей, Таїланд, Туреччина, Україна, США, Уругвай, Зімбабве, Еквадор, Індонезія, Нігерія, Саудівська Аравія, Південна Африка і Перу клопотали про свої права третіх осіб. 25 квітня 2014 р. Австралія запропонувала Генеральному директору створити групу, 5 травня 2014 р. Генеральний директор утворив групу. 10 жовтня 2014 р. Голова групи поінформував Орган врегулювання спорів СОТ, що група планує підготувати свій звіт сторонам не раніше першої половини 2016 р., відповідно до графіка, прийнятого Групою експертів 17 червня 2014 р. на підставі проекту розкладу, запропонованого сторонами [7].

У справі Гондурас проти Австралії, Гондурас звернулася до Органу врегулювання спорів СОТ щодо порушення Австралією положень статей 2.1, 3.1, 15.4, 16.1, 20, 22.2(b), 24.3 ТРІПС, статті 2.1 Угоди про технічні бар'єри в торгівлі і статті III: 4 ГАТТ-1994 [8]. Також, Гондурас 4 квітня 2012 р. клопотав про консультації з Австралією щодо деяких австралійських законів і правил, які накладають обмеження на товарні знаки та інші «прості вимоги» до упаковки на тютюнові вироби та упаковки. 15 жовтня 2012 р. Гондурас клопотав про створення групи, а Орган врегулю-

вання спорів СОТ 19 листопада 2012 р. відклав створення групи. Група була створена Органом врегулювання спорів СОТ 25 вересня 2013 р. Група також планує підготувати свій звіт не раніше першої половини 2016 р. [8]. Аналогічні ситуація з вирішенням спорів Індонезія проти Австралії [9] та Домініканська республіка проти Австралії [10].

Держави, які зайняли антиавстралійську позицію обґрунтовували її через відсутність достатніх наукових доказів, які б пов'язали б вплив «простої упаковки» тютюнових виробів до скорочення споживання тютюну, особливо серед молоді. Отже, вони поставили під сумнів ефективність заходів, які були прийняті на законодавчому рівні Австралії, для досягнення поставленої мети. А у свою чергу Австралія обґрунтовує прийняття антитютюнових законів статистичними даними, так як 3 мільйони австралійців продовжують курити щодня, тютюн є причиною смерті 15 000 австралійців щорічно [13]. Закон про упаковку тютюну 2011 р. було рекомендовано провідними фахівцями в галузі громадської охорони здоров'я Австралії, оскільки ці заходи дозволять усунути одну з останніх форм реклами тютюнових виробів: упаковку. Австралія заявила, що проста упаковка була наступним логічним кроком в її зусиллях по боротьбі проти тютюну, і була частиною пакета нових заходів, у тому числі збільшення акцизних податків на тютюн на 25%, збільшення інвестицій в соціальні маркетингові кампанії по боротьбі з курінням, а також зусилля щодо обмеження реклами тютюну в Інтернеті. ВООЗ вказує, що споживання тютюну є провідною глобальною причиною смерті, що можна було б уникнути, і проста упаковка є ефективною в скороченні споживання тютюну [13]. Було відзначено, що Рамкова конвенція із боротьби проти тютюну містить ряд положень, що мають відношення до зви-

чайної упаковки тютюнових виробів [13]. В протипагу виступає позиція Домініканської республіки, котра наголошує, що проста упаковка тютюнових виробів навпаки здешевить цю продукцію і вона стане більш доступною до широкого кола споживачів [14].

Слід зазначити, що дані ситуації підняли на поверхню дилему — обмеження свободи торгівлі через захист охорони здоров'я чи захист від порушення права інтелектуальної власності. Наступне питання яке виникає: чи є обмеження торгівлі задля захисту охорони здоров'я бар'єром для міжнародної торгівлі? Як вказує Г. Хорлик, що тютюн є унікальним товаром, оскільки його шкода науково доведена, саме тому звичайні правила СОТ не зовсім застосовні до нього [2]. Г. Хорлик звертає увагу, що держави-члени СОТ є і членами ВООЗ і мають зобов'язання з Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну 2003 р. та Протоколу про ліквідацію незаконної торгівлі тютюновими виробами 2012 р. [2]. Отже якщо заявка України буде задоволена, це увійде в суперечність із зобов'язаннями, які взяли ці держави в рамках ВООЗ [2].

Продовжуючи боротьбу за лобіювання тютюну у 2014 р. Мінекономрозвитку України направило лист до Міністерства економіки Республіки Молдова щодо прийняття законопроекту про зниження споживання тютюнових виробів з наступними пунктами: 1) введення графічних попереджень на 65% площі упаковки з обох сторін; 2) заборона на використання в назвах сигарет таких епітетів, як «золоті», «червоні», «тонкі», «екстра» та ін., які вводять в оману споживача; 3) заборона використовувати такі інгредієнти, як «ваніль», «ментол» і т.д., які сприяють утворенню залежності від нікотину; 4) лист містить запит на наукові докази дієвості цих обмежень [3]. У відповідь

1 грудня 2014 р. Міністерство економіки Республіки Молдова надіслало лист, у якому наголошується на пропорційності охорони здоров'я та свободи торгівлі тютюновими виробами відповідно до вимог СОТ та зобов'язань з Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну 2003 р., Угоди про Асоціацію 2014 р. та директив 2001/37/ЄР, 2003/33/ЄР, 2014/40/ЄС [11]. Також законопроект про зниження споживання тютюнових виробів імплементує положення директиви ЄС 2014/40, яку необхідно імплементувати й Україні. Даний лист Україною був також надісланий Комітету СОТ з питань технічних бар'єрів в торгівлі (ТБТ Committee) з метою відтягнути прийняття вказаного законопроекту.

Також наголосимо, що антитютюнове законодавство часто обговорюється на засіданнях у Комітеті СОТ з питань технічних бар'єрів в торгівлі, так як члени активізували свою боротьбу з курінням

з причин громадської охорони здоров'я. Бразильські і канадські нормативно-правові акти, спрямовані на заборону добавок і ароматизаторів в тютюнову продукцію і були обговорені ці заходи на засіданнях Комітету з ТБТ 5-6 листопада 2009 р., 24-25 березня 2010 р., 23-24 червня 2011 р., 24-25 березня 2012 р.

Практика прийняття антитютюнових законів швидкими темпами розповсюджується та має характер тенденції. Так, 3 квітня 2015 р. Національні збори Франції ухвалили закон, згідно з якими пачки усіх виробників сигарет будуть однаковими (того ж самого розміру, форми, кольору та з однаковими надписами), а назви бренду будуть надруковані маленьким шрифтом з травня 2016 року [4]. Аналогічний законопроект мають прийняти у Великобританії, так як за статистикою у 2014 р. померло від захворювань пов'язаних з тютюнопалінням 100 тис. осіб [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Australia — Certain Measures Concerning Trademarks and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging (DS434) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds434_e.htm
2. Гэри Хорлик: Терпение членов ВТО в отношении РФ постепенно иссякает [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/interview/2015/06/3/7034392/>
3. Скипальский А. Новая табачная война. На чьей стороне Украина? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2014/12/24/7029077/>
4. Панченко Ю. Антитютюновый закон Франции - чи судитиметься Україна ще й з Парижем? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/04/6/7032613/>
5. У Британії хочуть ввести стандартизовані пачки цигарок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/01/22/7029918/>
6. Мінекономрозвитку припиняє спір України з Австралією в рамках СОТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=68854c56-34a1-4b0f-9424-b9ea481bc500&title=Minekonomro_zvitkuPripiniaSpirUkrainiZAvstraliuuVRamkakhSot
7. Australia — Certain Measures Concerning Trademarks, Geographical Indications and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging (DS458) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds458_e.htm
8. Australia — Certain Measures Concerning Trademarks, Geographical Indications and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging (DS435) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds435_e.htm

9. Australia – Certain Measures Concerning Trademarks, Geographical Indications and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging (DS467) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds467_e.htm

10. Australia – Certain Measures Concerning Trademarks, Geographical Indications and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging (DS441) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds467_e.htm

11. Лист 09/1-66691 від 1.12.2014 р. Міністерства економіки Республіки Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/files/4/d/4d0ebfc-from-ukr-moet-ukr,-01dec14.pdf>

12. Request for the Establishment of a Panel by Ukraine / WT/DS434/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=132459,128156,127737,124459,124313,99405,82941,88093,96905,106913&CurrentCatalogueIdIndex=5&FullTextHash=

13. Concerns raised about tobacco and environmental measures [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/news_e/news11_e/tbt_15jun11_e.htm

14. Members debate cigarette plain-packaging's impact on trademark rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/news_e/news11_e/trip_07jun11_e.htm

15. WTO Agreements and public health [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/who_wto_e.pdf

Барцось А.

Свобода торгівлі или охрана здоровья через призму практики ВТО по торговле табачными изделиями.

Аннотація. В статье анализируется соотношение свободы торговли и охраны здоровья, которые неоднократно становились камнем преткновения в практике ВТО. Акцентируется внимание на делах по ограничению торговли табаком, что рассматривает Орган урегулирования споров ВТО. Указаны современные тенденции в законотворческой практике государств по борьбе с табаком.

Ключевые слова: Рамочная конвенция по борьбе против табака, Всемирная торговая организация, орган регулирования споров ВТО.

A. Bartzos

Free trade or health protection through the prism of the WTO practice on trade in tobacco products.

Summary. The article analyzes the value of free trade and health care, which often become stumbling stones in the practice of the WTO. Attention is focused on cases to limit the tobacco trade, considering the Dispute Settlement Body of the WTO. Current trends in legislative practice of States to combat tobacco are indicated.

Keywords: The Framework Convention on Tobacco Control, World Trade Organization, Dispute Settlement Body of the WTO.